

Llegir Màrius Torres, avui¹

Agraeixo als membres de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans que m'hagin invitat a parlar sobre Màrius Torres en aquestes Jornades a Balaguer. La capital de la Noguera em vincula a la persona que em va endinsar en la nostra tradició literària a partir de romanços, cançons, goigs: la meva padrina Maria. Amb ella venia sovint a aquesta ciutat; la veig, la sento, encara, quan camino pels carrers estrets, quan travesso la plaça del Mercadal o quan pujo al Sant Crist o a Santa Maria. Ella em va oferir la porta d'accés —que em negava l'escola dels anys cinquanta— a les mostres de lírica populars en llengua catalana, el primer esglaó de la meva educació literària i, segurament, el principi del meu gust per la poesia que m'ha menat a la tria del poeta Màrius Torres com a tema d'estudi i d'investigació.

En aquesta exposició es presentarà una visió panoràmica de les lectures de Torres des dels anys quaranta del segle xx i es plantejarà la vigència de la seva obra poètica i de la seva prosa, a partir d'alguns articles publicats a *La Jornada*, publicació vinculada a Joventut Republicana, quan exercia de metge i de cronista cultural a Lleida.

1. Aquest text amplia algunes consideracions sobre la vigència del poeta al segle XXI del meu estudi *Llegir Màrius Torres, avui*, publicat en línia l'any 2011, i que recollia les principals idees exposades en les conferències del programa El Gust per la Lectura, encomanades per la Subdirecció General de Llengua i Plurilingüisme, Servei d'Immersion i Acolliment Lingüístics, el curs 2010-2011 i adreçades a professorat de batxillerat. Vegeu <<http://xtec.gencat.cat/web/.content/alfresco/d/d/workspace/SpacesStore/0035/130e0f25-94b5-4ab6-a0cd-9d38ffa7563e/llegirmariustorresavui.pdf>> (consulta: 1 desembre 2017).

1. INTRODUCCIÓ

Com ens recorda Lluïsa Julià, l'èxit de l'obra dels escriptors està lligat a dos moments fonamentals:

[...] el primer mentre produeixen l'obra i la donen a conèixer entre els altres escriptors, lectors i crítics de la seva mateixa generació i de generacions successives. Després, una vegada mort, la sort depèn en part dels estudiosos que es dediquen a la seva obra i sobretot es manté viva mentre es llegeix i resulta productiva en els escriptors posteriors que, d'una manera o altra, la incorporen a la seva pròpia. Si en ser llegit en nous contextos, entre les noves generacions, l'autor és capaç de generar lectures diverses, o és capaç de seguir emocionant, llavors adquireix la condició de clàssic.²

2. APROXIMACIÓ A LES LECTURES DE MÀRIUS TORRES AL LLARG DEL SEGLE XX

En el cas de Màrius Torres, el context històric i personal mentre produïa l'obra —aïllat en un sanatori antituberculós i en plena Guerra Civil i immediata postguerra— va incidir en la desconexió de la seva poesia per als lectors del final dels anys trenta al principi dels quaranta. Torres era un perfecte desconegut pels escriptors de la seva generació; Joan Sales va ser l'únic membre de la seva generació que va tenir accés a l'obra del poeta mentre l'anava construint; hi va aportar crítiques constructives i la va editar a l'exili mexicà l'any 1947, cinc anys després de la mort del poeta. En canvi, va ser llegit i valorat pel nucli d'exiliats catalans a Montpeller i a Prada de Conflent a principi dels anys quaranta, en sessions de lectura de la seva obra que organitzava el seu pare,³ entre els quals hi havia Pompeu Fabra, Pau Casals, Josep M. Corredor i escriptors de generacions anteriors, com Carles Riba i Rovira i Virgili. El darrer, en un estudi sobre la poesia de Màrius Torres, encomanat pel pare del poeta, en subratlla la capacitat d'emocionar el lector per la claredat, que no s'ha de confondre amb simplicitat ni trivialitat, i considera que:

Màrius Torres ha fet la seva aparició en la nostra poesia portant-t'hi, amb accent propi, un patètic missatge personal. Però ell no té cap dels caràcters externs d'allò que s'anomena un poeta revolucionari; ni solament les audàcies mètriques i pintoresques de Salvat-Papasseit, per exemple, al qual és força millor, o les lliber-

2. Lluïsa JULIÀ (2009), «Temes, formes, interpretacions. Tot llegint *Marines i boscatges*, de Joaquim Ruyra», a Joan R. VENY-MESQUIDA, Jordi MALÉ i Andratx BADIA (ed.), *Lectures de literatura catalana contemporània: Noves aproximacions*, Lleida, Aula Màrius Torres i Pagès Editors, p. 35.

3. Sobre aquestes sessions de lectura vegeu Margarida PRATS RIPOLL (2011), «Lectures de Màrius Torres: 1940-1960», a Joan R. VENY-MESQUIDA (ed.), *I Simposi Màrius Torres*, Lleida, Aula Màrius Torres i Pagès Editors, p. 169-174.

tats que amb l'art poètic es prenia Joan Maragall [...]. Torres és, en la història del moviment poètic català, molt més que un revolucionari: és un renovador.⁴

Les valoracions de l'obra poètica de Màrius Torres després de la seva mort evolucionen al llarg del segle xx fins a arribar avui en dia. Fins a la dècada dels seixanta s'observa una bona valoració literària en les lectures de l'exili francès i mexicà, i certes reserves sobre la vàlua literària en el sector lligat al grup de la revista *Ariel*, els membres del qual inicialment van mostrar alguns recels, que s'han anat fonent amb el pas del temps i han donat pas a valoracions cada cop més positives i, en el cas de Joan Triadú, s'han transformat en una defensa continuada de la vàlua literària de l'obra del poeta lleidatà.

En canvi, escriptors de la perifèria del domini lingüístic, sia de les terres de Ponent —Guillem Viladot—, del País Valencià —Joan Fuster— o de les Illes —Marià Villangómez—, van fer valoracions positives sobre la poesia de Torres des de les primeres lectures. Joan Fuster subratlla el tema de la mort i la musicalitat del vers en l'obra del poeta lleidatà i fa una de les valoracions de Torres més contundents del període:

La poesia de Torres accepta la presència de la mort com a tema i com a justificació. Però la mort, inscrita en la seua carn, va menar-lo a una ansiosa confiança en la pau transcendent. Un paisatge crepuscular, on el record i les sensacions són inquieta reminiscència —*Calma*—, s'installen en els seus versos i els il·luminen dolçament. D'expressió tènue, avellutada, filla d'una experiència musical decidida, [...] té un *substratum* metafísic cap al qual graviten l'emoció i la paraula, i aquesta força suau, des del punt de vista del poeta, és recurs de confort i resignació. [...] per la solidesa de criteri, fa la impressió, la de Torres, d'ésser una poesia definitiva —tant com la de Rosselló-Pòrcel sembla imprevisible— de cara a un futur que no existí per a cap dels dos.⁵

Marià Villangómez fou l'únic poeta de la generació de Màrius Torres que afirma compartir una tradició literària comuna:

S'adiu amb una poesia sòlida i intensa, apresada, per exemple, en Carner o en Riba. El noble poeta Màrius Torres no és un innovador extern: devia conèixer molt bé la poesia catalana d'aquest segle i, amb ella, la d'alguns eminents poetes de fora. Advertim, també, que els seus mestres són els nostres, els de la nostra generació, i això contribueix a establir uns vincles de comunicació i d'acord. La llengua ha madurat i és un instrument eficaç i ple en el seu cant, instrument

4. Margarida PRATS RIPOLL (1992), «Recuperació d'un text de Rovira i Virgili sobre les poesies de Màrius Torres en el L aniversari de la mort del poeta», *Revista de Catalunya*, núm. 61, p. 130-131.

5. Joan FUSTER (1956), *La poesia catalana*, vol. II, Mallorca, Moll, p. 175.

d'una musicalitat greu i profunda [...]. Però és pel camí de la interiorització que el poeta de Lleida ateny els seus camps lírics, l'essencial i pròpia regió, sempre endins d'aparences i accidents, talment una última i pura melodia.⁶

El pròleg de Pere Gimferrer a la cinquena edició de l'obra poètica de Torres, l'any 1977, obre una nova etapa en la valoració d'aquest poeta. A partir de la distinció entre l'anacronisme, que és involuntari i neix de la falta d'informació o de la incomprensió dels nous corrents, i la intemporalitat, que és volguda i respon a una tria, situa Màrius Torres com a poeta intemporal i considera que:

Si bé una part considerable de la imatgeria i dels procediments estilístics de Torres denoten l'adscripció a un període concret [...] del simbolisme, l'essencial de la seva comesa es troba al centre mateix de la problemàtica de la poesia i de l'art contemporani. [...] aquesta obra solitària resta com una de les que d'una manera més intensa i precisa han atès, en català, una de les crides essencials de la poesia contemporània. [...] l'obra de Màrius Torres ens mostra la recerca del sentit de l'existència humana en una tasca poètica que aspira a descobrir-ne la dimensió transcendent.⁷

En els estudis de poesia catalana, s'ha valorat la intensitat moral i sentimental dels seus continguts; la musicalitat dels seus versos, comparable a la dels millors simbolistes; la simbiosi perfecta entre el missatge moral i els procediments poètics, i la coherència entre la intensitat lírica i la depuració formal. Alguns poemes seus sobre el tema cívic, el religiós i sobre la mort formen part de les antologies més emblemàtiques de la segona meitat d'aquest segle i s'han dedicat diversos estudis al poeta i la seva obra.⁸ Algunes poesies de Torres han estat musicades per Lluís Llach, Miquel Àngel Tena, M. Rosa Ribas, Jordi Oró i el grup Coses.

3. NOVES LECTURES DE MÀRIUS TORRES AL SEGLE XXI

A principi del nou segle, la lectura de Pere Ballart i Jordi Julià ha contribuït a la valoració literària de poeta de Lleida. Aquest parell d'estudiosos inclouen Màrius Torres entre els creadors que, en comptes de deixar-se endur per una imaginació sense traves, prefereixen exhaurir les possibilitats que ofereix l'aparent res-

6. Marià VILLANGÓMEZ (1960), «L'obra poètica de Màrius Torres», *Serra d'Or*, núm. 3-4, p. 20.

7. Pere GIMFERRER (1977), «Pròleg», a Màrius TORRES, *Poesies*, Barcelona, Ariel, p. 23-24.

8. Mercè Boixareu i Margarida Prats Ripoll han dedicat estudis sobre la vida i l'obra del poeta, i Montserrat Badia ha dedicat un estudi a la metàfora en l'obra de Màrius Torres. Vegeu Mercè BOIXAREU (1968), *Vida i obra de Màrius Torres*, Barcelona, Selecta; Margarida PRATS RIPOLL (1986), *Màrius Torres: L'home i el poeta*, Barcelona, Edicions del Mall; Montserrat BADIA I CARDÚS (1983), *Estudi lingüístic de la metàfora en Màrius Torres*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

trició de les formes, i de l'obra poètica, en valoren la qualitat lírica, sobretot a partir de la vitalitat expressiva, sentimental i moral i de la capacitat de superposar sensació, memòria, idea i sentiment amb el màxim ímpetu emotiu i amb la més perfecta naturalitat.

La creació de la Càtedra Màrius Torres a la Universitat de Lleida sens dubte ha contribuït a la difusió de l'obra del poeta amb iniciatives diverses, com la publicació de facsímils dels primers poemaris⁹ i de l'obra *De poeta a poeta*,¹⁰ en la qual trenta-sis poetes de diverses generacions dialoguen amb trenta-sis poemes de Torres, i també amb la celebració de simposis internacionals.

L'obra de Màrius Torres segueix despertant interès en les noves generacions, tal com mostra la construcció d'un poemari al voltant de la seva biografia i la seva obra: *Màrius Torres, més enllà del demà*, X Premi de Poesia Joan Perucho Vila d'Ascó, de Francesc Culleré, mestre i poeta jove resident a Balaguer; la dedicació de treballs de final de màster, com el de Laia Suades: *Més enllà d'una transmissió intergeneracional: el corrent espiritista i l'espiritualitat de Màrius Torres*,¹¹ i de treballs de recerca de batxillerat sobre el poeta, com per exemple: *La descoberta de Màrius Torres, el poeta que feia de metge. La resposta artística contra les adversitats*, d'Albert Dorca Cifuentes,¹² i les paraules de dues joves cantautores, Emília Rovira i Meritxell Gené, que han musicat versos del poeta. La primera afirma que l'àlbum *Com la veu de l'aigua*, dedicat al poeta, «és un homenatge a la “mirada contemplativa” de Torres, al seu amor per la música i a la riquesa del seu llenguatge, extremament líric i personal»; la segona, quan parla de l'àlbum *Així t'escau la melangia*, dedicat a Màrius Torres, confessa: «Màrius Torres m'ha transmès la sensibilitat de qui escriu per compartir la presència de l'altre [...]. Volia reivindicar-lo.»¹³

3.1. Vigència de la prosa de Màrius Torres

Sens dubte, un dels aspectes més significatius de les lectures de Torres al segle actual és la reivindicació de la seva obra en prosa: narracions, articles, dietaris i correspondència. Andratx Badia va dedicar un estudi a les narracions del poeta l'any 2011, i el 2017 Pere Ballart i Jordi Julià n'han editat l'obra en prosa: narra-

9. Màrius TORRES (2010), *Reculls de poemes (1927-1936)*, Lleida, Aula Màrius Torres i Pagès Editors; Màrius TORRES (2017), *Tries de poemes (1938)*, Lleida, Aula Màrius Torres i Pagès Editors.

10. Josep CAMPS i Imma FARRÉ (cur.) (2017), *De poeta a poeta: 36 poetes comenten 36 poemes de Màrius Torres*, Lleida, Càtedra Màrius Torres i Pagès Editors.

11. Defensat a la Universitat Pompeu Fabra el 2015.

12. Defensat a l'Institut El Cairat el 25 de gener de 2016.

13. Vegeu <<http://www.vilaweb.cat/noticia/3721189/20100428/envers-sestrena-posant-musica-poemes-marius-torres.html>> i <<http://www.vilaweb.cat/noticia/4158757/20131128/meritxell-gene-poesia-marius-torres-esperanca.html>>.

cions, articles, dietaris, assaigs, proses descriptives i una tria de correspondència precedida d'un estudi, i Meritxell Guimet i Margarida Prats han editat un epistolari de cent setze cartes creuades entre Màrius Torres i Mercè Figueras.¹⁴

Com a mostra d'aquesta prosa, es presentaran els trets principals de les cròniques publicades a *La Jornada* i *L'Ideal* entre el 1934 i el 1936, en les quals es fa un seguiment de concerts, d'exposicions i de fets polítics, amb algunes exemplificacions. En primer lloc, cal subratllar que aquestes cròniques locals de Lleida no són textos provincians, perquè Torres, a més de seguir els esdeveniments artístics i culturals de la ciutat de Lleida, estava atent a les novetats de cinema i de política. A tall d'exemple, en la col·laboració «Comentaris de circumstàncies», publicada a *La Jornada* el 27 de novembre del 1934, inclou tres articles, dos de tema polític, que són «Les incompatibilitats i la democràcia» i «Mussolini i l'etiqueta», i una crítica cinematogràfica, «Contra els dobles». En el primer, després d'afirmar que els partits polítics espanyols ni quan guanyen donen proves de «posseir un sentit democràtic autèntic», defensa la necessitat de respectar el joc democràtic i distingeix les opinions personals de les actuacions polítiques:

Els senyors diputats de la majoria poden tenir del marxisme i dels marxistes la seva opinió personal. Poden, si els plau, declarar-se incompatibles amb ells privadament, personalment, mai en el que respecta a la mútua condició de parlamentaris. Ningú no impedirà a la CEDA que abomini de la democràcia; però si no ho fa, caldrà que reconegui que els vots vermells tenen el mateix pes específic que els vots negres. I caldrà també que no consideri el diàleg amb els que estan enfront d'ella com una vergonya o un deshonor, sinó, simplement, com una obligació.

En el segon article, a partir d'una imatge del *Duce* en vestit de bany, escriu:

Em sembla una tendència perillosa. Perillosa per al feixisme, naturalment. Mussolini vestit de gala pot conservar indefinidament el seu imperi. Si els italians el veuen massa en vestit de bany, trobaran que és un home com els altres. I això, «un home com els altres», ja és democràcia.

En la crítica cinematogràfica, Torres defensa que les pel·lícules siguin emeses en la versió original. Es queixa de «l'absurda invenció del doblatge», que fa malbé obres ben estimables com *La reina Cristina*, de Rouben Mamoulian, perquè «privar Greta Garbo de la seva veu, que és un dels elements més emocionants del seu art, és una cosa imperdonable», o de desgraciar el to del llenguatge original per un

14. Andratx BADIA (2011), «La narrativa de Màrius Torres», a Joan R. VENY-MESQUIDA (ed.), *I Simposi Màrius Torres*, Lleida, Aula Màrius Torres i Pagès Editors, p. 139-167; Jordi JULIÀ i Pere BALLELLART (cur.) (2017), *La prosa de Màrius Torres*, Barcelona, Universitat de Barcelona Edicions; Màrius TORRES i Mercè FIGUERAS (2017), *Cartes a Mahalta*, Barcelona, Club Editor, edició a cura de Meritxell Guimet i Margarida Prats.

de més vulgar: «I encara, l'admirable *Una dona per a dos*, de Lubitsch, tan intel·ligent i graciosa, traduïda a un llenguatge de Muñoz Seca!».

Torres proposa còpies doblades de films més vulgars i còpies originals dels films interessants i conclou: «Probablement tindrien la sorpresa de veure que hi ha molta més gent de gust que no pas es pensen».

Com a articulista, Màrius Torres demostra la capacitat de triar aspectes centrals del tema: diàleg, sistema democràtic i el respecte a les regles del joc; distinció de les opinions com a individu i com a representant del poble; la ironia en la manera d'exposar els arguments; la construcció del discurs, que parteix d'elements concrets, d'articles o d'imatges de premsa, per exposar les seves idees i per aportar elements de reflexió per al lector.

3.2. *Vigència de la poesia de Màrius Torres*

La veu poètica de Torres segueix emocionant lectors de diverses generacions, possiblement per diversos motius. És un poeta que no pretén trencar tradicions ni obrir noves vies de creació artística, sinó expressar sentiments, dubtes, anhels, somnis; és un mestre a l'hora de captar la realitat particular i de saber-la impregnar de ressonàncies simbòliques artístiques, i, a més, la seva obra està lligada a les circumstàncies personals i col·lectives que la veuen néixer, poua en l'adversitat, però no s'hi detura.

Seguidament, s'aportaran diversos trets de la poesia de Torres que n'avalen la vigència:

— *Profunditat temàtica*

El desplaçament del reduït nombre de nuclis temàtics de l'obra de Torres contrasta amb la diversitat de maneres d'abordar-los, com hem vist. Tot i això, és possible agrupar els temes en un parell d'eixos en què s'estructuren: la poesia com a expressió de sentiments i emocions, i la poesia com a indagació filosòficomoral. Mentre que, en la primera, el jo líric deixa fluir angúnies, pors, neguits i esperances, en la segona s'interroga i interroga sobre el sentit de la vida. El to dels poemes canvia en cadascun dels eixos: en el primer el to és més contemplatiu, i podríem parlar de la «mirada» sobre el món; en el segon, el to és més inquisitiu i reflexiu, i podríem parlar de la interrogació sobre el món. Tot amb tot, per sobre d'aquestes classificacions, plana un element que unifica la temàtica de l'obra: l'aspiració a descobrir la dimensió transcendent de l'existència humana.

— *Capacitat de fusionar el fons i la forma*

La mètrica en mans de Torres és molt més que un simple motlle buit en mans d'un simple versificador. La varietat de ritmes, d'estrofes i de formes compositives sempre acompanya el sentit del poema, de manera que el reforça i contribueix a

fer de cada poesia una peça d'art en què forma i contingut es fusionen. En totes l'harmonia de fons i forma va de bracet amb la musicalitat. A tall d'exemple, trobem la forma fixa del sonet, amb decasíl·labs o alexandrins, en poemes de to més introspectiu, de temàtica religiosa («Pelegrins», «L'abisme de llum»), filosòfica («Al present») o cívica («La galerna i el llamp, el torb i la tempesta»). Les estructures polimètriques sovintegen més en poemes que tracten experiències lligades a l'art («Couperin, a l'hivern», «Venus»).

— *Destresa en l'ús de correlats objectius*

Màrius Torres se serveix d'imatges del món natural o de les arts com a fórmula d'una emoció particular, de tal manera que aquesta experiència sensible expressa els trets d'aquella emoció. Així, el poeta fa el salt del llenguatge dels sentits, mitjançant imatges de natura o d'obres artístiques, per a l'expressió de sensacions, estats d'ànim, reflexions o interrogants. A tall d'exemple, a «Dia clar» es parteix de la bellesa d'un dia amb una imatge visual de paisatge: «El cel és tan blau que tot just s'hi afigura, / obscur, un ocell» i d'un referent artístic: «Fa un dia tan clar com en una pintura de Bruegel el Vell», per comunicar, per oposició, la seva tristesa al darrer vers: «Si no estigués trist, res no fora tan bell». En aquest breu poema, es mostra la tristesa a partir de la contraposició entre dues imatges visuals d'una bellesa serena i l'estat d'ànim del jo poètic.

— *Religiositat oberta*

El tema religiós no està lligat a cap credo, cosa que afavoreix que s'hi puguin identificar lectors de diverses creences i persones que viuen de maneres diverses l'espiritualitat. En «Pelegrins», Torres refusa dogmes concrets i rituals i defensa la religiositat interior; en «Tot és lluny, en la nit», el poeta tracta el tema religiós des de l'òptica del dubte, la interrogació sobre la vacuïtat del cosmos i la bandera de l'esperança, i en «L'abisme de llum» ens acosta a una vivència mística.

— *Capacitat de matisar a partir de l'ús de l'adjectiu i de l'adverbi*

L'ús de l'adverbi en la poesia de Torres aconsegueix trobar un equilibri, tant en els casos en què el poema podria caure en una esperança una mica ingènua com en aquells en què el poema podria adquirir un dramatismes intens. A tall d'exemple, citem el *potser* del primer tercet de «La ciutat llunyana»:

Qui pogués oblidar la ciutat que s'enfonsa!
Més, més bella, una altra n'hi ha, potser,

I el *gairebé* del penúltim vers de la famosa elegia «Dolç àngel de la Mort, si has de venir, més val»:

I, gairebé, donaria, per morir ara,

L'ús de l'adjectiu matisa les entitats personificades a què s'adreça. La música pot ser «severa i dolça»; la mort, «dolça»; la divinitat, «silenciosa».

— *Defensa de la identitat dels vençuts*

El tema patriòtic, molt lligat al tema de l'esperança, permet la identificació dels pobles oprimits per nacionalismes imperialistes —amagats sota la capa d'universalismes—, perquè tracta el dret de ser en primera persona del plural, sense cap indicador d'un poble concret. Torres parla de la voluntat de sobreviure com a membre d'una nació: d'aquí ve l'aparició de la primera persona del plural en els poemes d'aquesta temàtica i el to més contundent que el de la major part de la seva obra.

Torres sap fusionar fons i forma, amb un to de confessió, a mitja veu, que és el to en què es fan les confidències i es revelen els secrets, sense retòriques buides. I aconsegueix que la seva veu flueixi melodiosa, a partir d'un ritme que se'ns enduu com la música de Mozart. Tal com recordava Maria Planas: «Les seves paraules ens arriben de lluny. Xopes de coratge i d'esperança, càlides com un alè de primavera, tan lleugeres en el seu vol que desafien el temps i són aquí, ara, clares com el dia que el poeta les feu volar».¹⁵

La vigència de l'obra de Màrius Torres no caduca, sinó que guanya valor amb el temps, perquè aporta valors, morals i estètics, plenament vigents en aquest nou mil·lenni. Per això, els seus versos, setanta-cinc anys després de la seva mort, com l'arbre que viu entre l'aire, encara pot fer créixer flames d'esperança en les noves generacions de lectors. Per això, llegir Màrius Torres, avui, és una aventura literària i humana que no deixa indiferent.

MARGARIDA PRATS RIPOLL
Universitat de Barcelona

BIBLIOGRAFIA

- ALBESA, Carles; MIR, Jordi; PIJOAN I PICAS, M. Isabel (cur.) (1993). *Màrius Torres en el record: Recull d'homenatge*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- BADIA, Andratx (2011). «La narrativa de Màrius Torres». A: VENY-MESQUIDA, Joan R. (ed.). *I Simposi Màrius Torres*. Lleida: Aula Màrius Torres: Pagès Editors, p. 139-167.
- BADIA I CARDÚS, Montserrat (1983). *Estudi lingüístic de la metàfora en Màrius Torres*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- BALLART, Pere; JULIÀ, Jordi (2002). «Aquesta cosa absurda: un poeta líric (per a un comentari semiòtic de l'obra de Màrius Torres)». *URC: Revista Literària*, núm. 17, p. 90-99.

15. Carles ALBESA, Jordi MIR i M. Isabel PIJOAN I PICAS (cur.) (1993), *Màrius Torres en el record: Recull d'homenatge*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 9.

- BOIXAREU, Mercè (1968). *Vida i obra de Màrius Torres*. Barcelona: Selecta.
- CAMPS, Josep; FARRÉ, Imma (cur.) (2017). *De poeta a poeta: 36 poetes comenten 36 poemes de Màrius Torres*. Lleida: Càtedra Màrius Torres: Pagès Editors.
- FUSTER, Joan (1956). *La poesia catalana*. Vol. II. Mallorca: Moll.
- GIMFERRER, Pere (1977). «Pròleg». A: TORRES, Màrius. *Poesies*. Barcelona: Ariel, p. 9-24. [Reproduït a *La tradició otra* (1993). Barcelona: Ediciones de la Rosa Cúbica, p. 159-171 i a TORRES, Màrius (1998). *Poesies i altres escrits*. Edició a cura de Margarida Prats Ripoll. Barcelona: Empúries, p. 5-19]
- JULIÀ, Lluïsa (2009). «Temes, formes, interpretacions. Tot llegint *Marines i boscatges*, de Joaquim Ruyra». A: VENY-MESQUIDA, Joan R.; MALÉ, Jordi; BADIA, Andratx (ed.). *Lectures de literatura catalana contemporània: Noves aproximacions*. Lleida: Aula Màrius Torres: Pagès Editors, p. 35-48.
- JULIÀ, Jordi; BALLART, Pere (cur.) (2017). *La prosa de Màrius Torres*. Barcelona: Universitat de Barcelona Edicions.
- PRATS RIPOLL, Margarida (1986). *Màrius Torres: L'home i el poeta*. Barcelona: Edicions del Mall.
- (1992). «Recuperació d'un text de Rovira i Virgili sobre les poesies de Màrius Torres en el L aniversari de la mort del poeta». *Revista de Catalunya*, núm. 61, p. 125-135.
- (2011a). «Llegir Màrius Torres, avui». A: *El Gust per la Lectura: Conferències 2010-2011* [en línia]. Barcelona: Subdirecció General de Llengua i Plurilingüisme. Servei d'Immersió i Acolliment Lingüístics. <<http://xtec.gencat.cat/web/.content/alfresco/d/d/workspace/SpacesStore/0035/130e0f25-94b5-4ab6-a0cd-9d38ffa7563e/llegirma-riustorresavui.pdf>> [Consulta: 1 desembre 2017].
- (2011b). «Lectures de Màrius Torres: 1940-1960». A: VENY-MESQUIDA, Joan R. (ed.). *I Simposi Màrius Torres*. Lleida: Aula Màrius Torres: Pagès Editors, p. 169-197.
- TORRES, Màrius (2010). *Reculls de poemes (1927-1936)*. Lleida: Aula Màrius Torres: Pagès Editors.
- (2017). *Tries de poemes (1938)*. Lleida: Aula Màrius Torres: Pagès Editors.
- TORRES, Màrius; FIGUERAS, Mercè (2017). *Cartes a Mahalta*. Edició a cura de Meritxell Guimet i Margarida Prats Ripoll. Barcelona: Club Editor.
- VILLANGÓMEZ, Marià (1960). «L'obra poètica de Màrius Torres». *Serra d'Or*, núm. 3-4, p. 19-21.